

Zvláštnosti soudobé revoluce ve vojenství v podmínkách ČSLA

Po druhé světové válce a zvláště od poloviny padesátých let prochází vývoj vojenství tak závažnými změnami, že byly oprávněně nazvány revolucí ve vojenství. Pro odlišení současné revoluce ve vojenství, na rozdíl od minulých převratů vojenství, vžil se název soudobá nebo vědeckotechnická revoluce ve vojenství, méně již vojenskotechnická revoluce. Někteří autoři se termínu revoluce vyhýbají a hovoří o kvantitativním zvratu [převratu ve vojenství]. Po srovnání obsahu těchto pojmů můžeme s pominutím dílčích odlišností říci, že autoři mají na mysli jedno a totéž, neboť hovoří o převratu v celé struktuře vojenství. Považují za nejvýstižnější termín soudobá nebo vědeckotechnická revoluce ve vojenství.

Podstata vědeckotechnické revoluce ve vojenství je definována jako pronikavý kvalitativní skok od dosavadních konvenčních zbraní k prostředkům masového ničení jako hlavnímu prostředku dosahování cílů války.¹⁾ Tento kvalitativní zvrat

nemá co do pronikavosti, rozsahu, intenzity a důsledku přeměn obdobu v celé historii vojenství. Zahrnuje vojenství v celém komplexu a všechny složky jeho struktury. Jsou to na prvním místě změny v materiálně technické základně vojenství, charakterizované především zavedením jaderných zbraní a raket různého dosahu. Hlubokými přeměnami prošly i dosavadní konvenční zbraně a zabezpečovací technika. Potřeba efektivního využití nových prostředků ničení si vyžádala zásadní změny ve struktuře ozbrojených sil, nových druhů vojsk a druhů ozbrojených sil. Dále si vyžádala vypracování nových forem a metod vedení ozbrojeného zápasu, přepracování vojenské doktríny a ovlivnila podstatně zásady velení a řízení vojsk. Vzrostly nároky na soustavné využívání vědy ve všech oblastech vojenství a současně i požadavky na kvality důstojníků a vojáků, na vojenské školství a celý systém výchovy a výcviku vojsk.

Ke kvalitativnímu skoku došlo na základě bouřlivého rozvoje přírodních a technických věd a jejich vojenské aplikace.

¹⁾ Viz Metodologické problémy vojenné teorie i praktiky, Moskva 1969, str. 58 (vydání z roku 1986, str. 70).

ce. Jde především o obory, jako je jaderná fyzika, matematika, kybernetika, elektronika, chemie, radiotechnika, astronautika a další vědy, které doznaly obrovského rozmachu ve čtyřicátých, ale především padesátých letech našeho století.

Samotný vědeckotechnický rozvoj není hlavní příčinou, ale pouze podmiňuje revoluci ve vojenství. K vojenské aplikaci dochází především v důsledku specifické „společenské objednávky“, kterou přináší druhá světová válka a studená válka, kterou v rámci válečných příprav rozpoutaly agresivní kruhy světového a zvláště amerického imperialismu po druhé světové válce.

Vládnoucí kruhy USA, které vlivem výhodných podmínek získaly koncem druhé světové války monopol ve výrobě jaderných zbraní, otevřeně prohlašovaly, že jsou odhodlány znemožnit formování světové socialistické soustavy a zvrátit vývoj v lidově demokratických zemích i pomocí síly. V souladu s touto politikou z „pozice síly“ se monopolnímu kapitálu za vedení USA podařilo potlačit revoluční hnutí v nejvyspělejších kapitalistických zemích a uvolnit si tak ruce k vystupňování boje nejen proti pracujícím lidu ve vlastních zemích, ale i proti SSSR a vytvářející se soustavě socialistických států. Reakční imperialistické síly rozbily definitivně protifašistickou koalici a přešly pod vedením USA nejdříve k politice „zadržování komunismu“ a pak k politice „osvobozování“, což v praxi představovalo snahu zvrátit vývoj v lidově demokratických státech zpět ke kapitalismu.

Tato politika nemohla zůstat bez odezvy ze strany SSSR a socialistických států. Světová socialistická soustava v čele se Sovětským svazem byla tímto tlakem nucena provádět protiopatření. Rozhodující význam pro budování spolehlivé a adekvátní obrany mělo zbavení amerického jaderného monopolu Sovětským svazem, k němuž došlo v roce 1949. Sovětský svaz zahájil výrobu jaderných zbraní a ve výrobě vodíkových zbraní předstihl v roce 1953 již USA. Sovětský svaz rovněž před-

stihl USA, když v roce 1957 vypustil jako první na světě mezikontinentální raketu jako kvalitativně zcela nový nosič jaderných zbraní. Tyto skutečnosti měly mimořádný význam v prohlubování procesů soudobé revoluce ve vojenství, ale i pro změnu poměru sil ve prospěch socialismu.

Soudobá revoluce ve vojenství se začíná projevovat v ozbrojených silách USA a SSSR začátkem padesátých let. Konkrétně v Sovětské armádě se jako mezník prvního řádu klade rok 1953.²⁾ V tomto roce Sovětská armáda obdržela jaderné zbraně pro operační použití na válčišti a zahájila výcvik za oboustranného použití zbraní hromadného ničení. V dalších letech, až do současné doby, dochází k soustavnému prohlubování procesů charakterizujících soudobou revoluci ve vojenství. Jaderné zbraně nesené raketami se postupně stávají hlavním prostředkem dosahování hlavních cílů války, operace a boje, jsou hlavní palebnou silou všech druhů ozbrojených sil a druhý vojsk Sovětské armády. V šedesátých letech dochází i k prohlubování procesů automatizace nejen jednotlivých systémů zbraní, ale postupně celých komplexů řízení a vedení nejdříve u raketových vojsk a později u dalších druhů ozbrojených sil.

Revoluční přeměny ve vojenství, které začaly akceptovat nejdříve obě největší velmoci světa, vytvořily zcela nové podmínky i pro upevňování bojeschopnosti a výstavbu ozbrojených sil ostatních zemí, včetně Československé lidové armády. Otázka je pouze kdy, v jaké intenzitě a v jaké modifikaci byly tyto změny v naší armádě uplatněny.

Historický význam ukazuje, že v naší armádě v letech 1945–53 oficiální dokumenty jako předpisy, rozkazy na výcvi-

²⁾ Rok 1953 jako předěl dvou zásadně odlišných etap vojenství uvádí převážná většina sovětských autorů — vojenských představitelů (např. maršálové R. J. Malinovskij, A. A. Grečko, P. A. Rorimistrov), ale i vojenských historiků nebo teoretiků, kteří píšou o této problematice (např. gen. Boltin). Pouze menší část autorů dává tento předěl do roku 1954. Podrobněji je charakteristika jednotlivých etap soudobé revoluce ve vojenství rozvedena v Historii a vojenství číslo 4–5 z roku 1972, str. 581–603.

kový rok a směrnice neobsahovaly normy a úkoly pro boj za použití zbraní hromadného ničení. Naše armáda organizovala výcvik podle zásad a norem zobecněných ve druhé světové válce a po této válce. Po roce 1948 přejímala výhradně poznatky Sovětské armády. Názory na použití zbraní hromadného ničení nepřekročily v ČSLA do roku 1953 rámec teoretických úvah, popřípadě dílčích experimentů. Tyto úvahy nenabývaly oficiálního doktrinárního charakteru. Uvedený stav odpovídal v podstatě objektivní situaci, skutečnosti, že nové prostředky a jejich nosiče nejsou zatím k dispozici v takovém množství a takové kvality, aby v možné válce sehrály rozhodující úlohu, ale že v případě války by rozhodující úlohu sehrály konvenční prostředky. Situace se ovšem rychle měnila ve prospěch zbraní hromadného ničení a vyžadovala zásadní přeorientaci vojenské výstavby.

Oficiálně byl vstup ČSLA do nové etapy vyhlášen na zasedání vojenské rady MNO dne 21. 10. 1953. Na tomto zasedání přednesl ministr národní obrany obsáhlý referát, v němž zhodnotil vývoj ČSLA po roce 1945 a zvláště po roce 1950 a nakonec její současný stav. Podstatnou část referátu věnoval možnostem použití jaderných zbraní ze strany nepřítele a opatřením z naší strany. Rozhodující je sdělení, že jaderné zbraně jsou na takovém stupni rozvoje, že mohou být použity nejen na stupni strategickém, ale i v oblasti operačního umění a taktiky. Z tohoto hlediska je nutné připravovat k obraně proti novým prostředkům nejen vojska, ale celý stát. Veškerou další pozornost ve svém výkladu zaměřil ministr na přípravu vojsk a k požadavkům, které nové zbraně přinášejí na vedení útočných a obranných operací. Pro další orientaci vojsk mělo mimořádný význam prohlášení ministra, že využití jaderných zbraní znamená nové období ve vojenském vědě a vojenském umění. Termín revoluce ve vojenství se ještě nepoužíval. Poprvé o revolučních změnách ve výchově a výcviku vojsk hovořil náčelník generálního štábu

na zasedání vojenské rady ministra v květnu 1955.

Mezi říjnem 1953 a květnem 1955 leží období významné eskalace opatření v prosazování požadavků zbraní hromadného ničení na výcvik vojsk. Stručně je můžeme shrnout do těchto časových úseků:

Od podzimu 1953 do poloviny roku 1954 probíhá organizované studium fyzikální podstaty nových zbraní a způsobů ochrany proti nim — nejdříve velitelského sboru, polsuchačů škol a v nezbytné míře poddůstojníků a mužstva.

Od léta 1954 začíná praktický výcvik vojsk za oboustranného použití zbraní hromadného ničení. V tomto období se připouští i bojová činnost za použití konvenčních zbraní — podle dobové terminologie „za normálních podmínek“.

Od jara 1955 se začal zdůrazňovat a organizovat výcvik vojsk jediné za podmínek oboustranného použití zbraní hromadného ničení. Jiné podmínky se v podstatě celých dalších deset let nepřipouštějí.

Z hlediska nástupu revoluce ve vojenství představuje rok 1955 periodizační mezník prvního řádu, skutečný předěl, který rozděluje dvě odlišné etapy vývoje ČSLA — etapu přípravy na boj za použití konvenčních zbraní a etapu za použití zbraní hromadného ničení. V roce 1955 začaly platit i předpisy Oper-1-2 Bojová činnost vojsk za používání atomových zbraní (sbor, prapor) a Oper-1-3 Vedení operací za použití atomových zbraní (front, armáda). Nové předpisy obsahovaly nejnovější sovětské zkušenosti a z velké části odstraňovaly dosavadní provizorium, kdy vedle bojového a polních řádů, vydaných v roce 1954 muselo být vydáno zvláštní nařízení náměstka ministra pro výcvik vojsk za oboustranného ničení, neboť předpisy z roku 1954 ještě bojovou činnost za oboustranného použití zbraní hromadného ničení nepředpokládaly. Definitivně byla však dvoukolejnost v předpisech odstraněna až koncem padesátých a počátkem šedesátých let, kdy byly vydány předpisy nové, které již or-

ganicky zahrnovaly normy pro bojovou činnost vojsk za oboustranného použití zbraní hromadného ničení a vycházely z předpokladu, že hlavním nosičem těchto zbraní budou rakety (např. Polní řád ČSLA — Vševojsk-1-1 a Vševojsk-1-2 a další). Pro druhou polovinu padesátých let je typické rychlé zaostávání předpisů za praxí bojové a politické přípravy a vojenství vcelku. Proto má stále větší význam přejímání a uplatňování nejnovějších sovětských zkušeností (norem, forem a metod výcviku), cestou Spojeného velení spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy, které se začíná uplatňovat ve výcvikovém roce 1956—1957. Úkoly uložené mým rozkazem jsou ještě náročnější než tomu bylo loni. Je to proto, že naše armáda vchází do dalšího období zvyšování své bojové připravenosti. Jestliže dříve plnila úkoly s jednoročním až dvouročním zpožděním za Sovětskou armádou, letos se dostává všem jejím příslušníkům velké cti, ale i mimořádné odpovědnosti — plnit stejné úkoly, jako Sovětská armáda a držet s ní krok.³⁾

Hlavním obsahem tohoto úsilí byl intenzivní nácvik všech moderních prvků soudobého boje a operačního umění. V operační přípravě to bylo především zvládnutí přípravy a vedení útočné i obranné operace v počátečním období války, zvládnutí všech prvků operačního překvapení, využívání jaderných úderů vedených na bojové sestavy nepřítele, použití tankových a mechanizovaných vojsk v prvním operačním sledu, operační součinnost, operační manévry (větší důraz na rozlišující údery) a operační zabezpečení. Na stupni bojové přípravy je nutné připomenout nácvik útoku bez zaujetí výchozího položení v předbojových sestavách, nácvik střetného boje, přechodu do pronásledování, nácvik pronásledování, odrazení nepřátelských protiztečí, překonávání zamořených prostorů, zátarasů všeho druhu, překonávání vodních toků z chodu a dosahování vysokých temp

útoku. Zvláštní pozornost byla věnována nácviku bojové činnosti a zabezpečení velení v noci a všem druhům bojového zabezpečení vojsk. Osou veškerého úsilí velitelů, štábů a vojsk na operačním a taktickém stupni byl záměr efektivního využití jaderné přípravy a zabránit nepříteli využít výhod jaderných úderů na naše vojska.

Nové formy a metody vedení ozbrojeného zápasu a jejich intenzivní nácvik naznačil ve vsi naléhavosti i požadavek další modernizace výzbroje a technického vybavení vojsk. Od druhé poloviny padesátých let je armáda zabezpečována novými typy vojenské techniky, které lépe odpovídají požadavkům vedení soudobého boje a které byly v souladu s jednotným systémem armád zemí Varšavské smlouvy. Výčet změn by byl velmi rozsáhlý. Pro ilustraci stačí uvést, že od druhé poloviny padesátých let došlo k přezbrojení v pěchotních zbraních; vojska obdržela nový typ kulometu, samopalu, pancéřovky a další techniky. K významným změnám došlo v tankové technice. Koncem padesátých let a začátkem šedesátých let vojska obdržela moderní typy tanků T 54 a T 55, které daleko lépe odpovídaly požadavkům soudobého boje. Ve stejné době dostala vojska moderní transportéry. Tím byl učiněn kvalitativní skok v motorizaci a mechanizaci armády, která do té doby byla zabezpečována převážně automobilní technikou. K podstatným změnám došlo i ve vybavení letectva. Od roku 1957 dostává naše letectvo postupně nadzvukové typy letounů MiG-19 a ve třetí pětiletce další modernější typy. Zvláště významným faktem z hlediska nástupu revoluce ve vojenství je vybavení naší armády protiletadlovými řízenými střelami, k němuž došlo na přelomu padesátých a šedesátých let a operačně taktickými raketaми počátkem šedesátých let. Nakonec dochází k významnému pokroku ve vybavení vojsk moderní zabezpečovací technikou jako je infratechnika, radiolokátory, radiometrické přístroje, dokonalejší spojovací technika a ženíjná technika. V dů-

³⁾ Projev MNO na velitelském shromáždění k výcvikovému roku 17. 10. 1956 VHA 15 1/2 — 6/b HPS 1956.

sledku těchto změn se energetické vybavení vojsk v letech 1954—1962 více než zvojnásobilo. V roce 1954 činilo 18 mechanizovaných koňských sil na jednoho vojáka a v roce 1962 již 42; to je číslo srovnatelné s nejmodernějšími armádami světa.

Podstatný rozdíl ve výzbroji ČSLA ve srovnání se Sovětskou armádou je, že naše armáda nevlastní jaderné zbraně. Spoluúčast na jejich vlastnictví je zabezpečována spojenectvím se Sovětskou armádou a naší účastí v obranné koalici Varšavské smlouvy. V případě potřeby by tyto nejničivější zbraně byly použity i ve prospěch našich ozbrojených sil a obrany naší země.

V souladu se zaváděním nové modernější techniky docházelo postupně k významné reorganizaci ozbrojených sil, jež měla zabezpečit efektivní využití nové techniky. V první řadě došlo k vypuštění sborového stupně a tím k zjednodušení velení a urychlení přípravy operace a boje. Dalším organizačním zlepšením bylo zmenšení počtu typů divizí. Místo střelecké, mechanizované a tankové divize byly zavedeny typy dva — motostřelecká a tanková divize, jejichž palebná a úderná síla byla podstatně vyšší než u předchozích typů. K významným změnám došlo i na operačním stupni. Koncem padesátých let byly vytvořeny silné vševojskové svazy, jejich organizace a dislokace maximálně odpovídala požadavkům zahájení a vedení operací v počátečním období války. V dalších letech podobná reorganizace — vytvoření operačních svazů — proběhly i v letectvu a vojsku PVOS.

Výsledkem těchto změn bylo, že při podstatném snížení počtu ČSLA — jen oficiálně vyhlášené snížení činilo v letech 1955, 1956 a 1958 64 000 lidí — bylo dosaženo podstatných zlepšení a modernizace v taktickém vybavení, organizaci a výcviku vojsk. Tím byla splněna i základní linie vojenské politiky — upevňovat v jednotě socialistický charakter armády a její soudobost. Tuto linii shrnul na zá-

kladě jednání XI. sjezdu KSČ celoarmádní aktiv v říjnu 1958 v hesle: „Dále budovat naši armádu jako armádu lidu v souladu s požadavky soudobého vojenství“.

Soudobá revoluce ve vojenství není ukončeným procesem. Její požadavky na rozvoj jednotlivých stránek vojenské výstavby i vojenství vcelku jsou uplatňovány a realizovány i v současné době, a to i přesto, že od druhé poloviny šedesátých let se vracíme k některým prvkům bojové činnosti, které platily před zavedením jaderných zbraní. V žádném případě nejde o prostý návrat zpět a holou negaci dosavadního vývoje, ale o negaci negace, která překonává jednostranný pohled a zachovává vše pozitivní v nové situaci. To platí i o formách a metodách vedení ozbrojeného zápasu, které se nepřežily, ale které naopak rozšiřují možnosti vojenství jako nástroje politiky v době jaderných zbraní. Na druhé straně jim nemůžeme věnovat rozhodující místo ani přes některé pozitivní stránky mezinárodního vývoje ve prospěch mírového soužití. Nemůžeme nevidět, že dále existuje imperialismus jako sociální základna války, že nejagresivnější kruhy světového imperialismu se nevzdaly války jako nástroje své politiky a že v možné válce by byly schopny uplatnit najednou nebo postupně všechny prostředky vedení ozbrojeného zápasu. Tyto skutečnosti nutí i nás „držet prach v suchu“ a budovat ozbrojené síly schopné v rámci koaliční obrany čelit všem formám nepřátelské agrese.

Dosavadní průběh revoluce ve vojenství ukazuje ve srovnání s obecnými rysy některé specifické zvláštnosti, které se projeví ve výstavbě ČSLA a které jsou pravděpodobně typické pro armády menších států.

Na prvním místě musíme zdůraznit zprostředkovanost poznatků z nastupující revoluce ve vojenství. Na rozdíl od Sovětského svazu, který musel nejdříve vybudovat materiálně technickou základnu nového stupně vojenství (jaderný letecký, raketový průmysl, výrobu speciálních materiálů, měřících přístrojů apod.), za-

bezpečit výrobu jaderných zbraní v potřebné kvantitě a kvalitě a získávat zkušenosti z jejich bojového použití, získala ČSLA již hotové zkušenosti, prověřené v Sovětské armádě.

Tato skutečnost naznačuje obrácený postup kvalitativních přeměn v naší armádě. Místo zdola nahoru probíhají shora dolů — nejdříve se objevují v podobě teoretických závěrů přejímaných od Sovětské armády, v podobě norem, forem a metod bojové činnosti obsažených v nových předpisech. Změny v organizaci vojsk a ve výzbroji následují postupně v určitém časovém sledu.

Z tohoto postupu vyplývá i určité opoždování v realizaci kvalitativních přeměn a zavádění nových poznatků za Sovětskou armádou. Toto opoždování je patrné především v počáteční fázi revolučních změn ve vojenství. Opoždování je dáno objektivně, neboť nové poznatky musí být nejdříve prověřeny při zkouškách nové techniky nebo při výcviku vojsk. Po vzniku Varšavské smlouvy a spojeného velení se přejímání nových zkušeností z výcviku a organizační výstavby značně urychlilo a ztratilo svůj převážně pasivní charakter. Nové zkušenosti jsou prověřovány ve všech armádách států — účastníků Varšavské smlouvy. Zvláště cenné zkušenosti jsou získávány na velkých společných cvičeních, které jsou organizovány tak, aby se maximálně blížily skutečně válečné praxi.

Rozhodující zvláštností soudobé revoluce ve vojenství v podmínkách naší armády je, že její základní atributy, charakteristické rysy, o nichž byla řeč vpředu, jsou naplněny spojenectvím s SSSR a v obranné koalici Varšavské smlouvy.

Naše armáda, stejně jako ostatní spojenecké socialistické armády kromě SSSR, nevlastní nejnicivější prostředky. Jejich vývoj vyžaduje obrovské finanční náklady, vysoce rozvinutou vědeckovýzkumnou základnu, speciální průmyslové odvětví, prostorné zkušební polygony a celou řadu dalších náležitostí, nepřehlídíme již k politickým aspektům v rozšiřování vlastnic-

tví těchto zbraní. Soudobost naší armády v plném smyslu tohoto slova je řešena spojenectvím se Sovětským svazem a po vzniku Varšavské smlouvy na stupni koaličním. Sovětský svaz a jeho armáda vyvíjí nejmodernější zbraně nejen pro vlastní prospěch, ale i ve prospěch socialistických zemí. Sovětská armáda se tak stává zárukou bezpečnosti nejen Sovětského svazu, ale celého socialistického tábora. Sovětská armáda plní tak své internacionální poslání vůči světovému revolučnímu hnutí. Na druhé straně i armády socialistických států, včetně naší armády, přispívají podle svých sil k obraně celého socialistického společenství. Je proto v zájmu celé koalice, aby spojené ozbrojené síly tvořily jednotný organismus, který je schopen čelit jakékoliv agresi nepříteli a plnit všechny požadavky, které vyžaduje vedení soudobého ozbrojeného zápasu.

Shodnost sociálně ekonomického a politického zřízení spojeneckých zemí, jednota marxisticko-leninské ideologie, třídních zájmů, cílů a úkolů se stala základem přátelství ozbrojených sil socialistických zemí se Sovětskou armádou, která v důsledku své početnosti a bojových kvalit se stala rozhodující silou a oporou obranné koalice zúčastněných zemí. Bojové společenství bratrských socialistických zemí, které bylo dříve zabezpečováno dvoustrannými smlouvami ostatních socialistických zemí se Sovětským svazem bylo doplněno smlouvou, která integruje a náležitě obranné možnosti účastnických států.

Dosavadní historie Varšavské smlouvy potvrdila správnost a nutnost vytvoření této organizace pro zajištění nedotknutelnosti hranic evropských socialistických zemí a jejich bezpečnosti vzhledem k reálné hrozbě imperialistické agrese. Varšavská smlouva je faktorem, který velmi příznivě ovlivňuje mír a bezpečnost národů. Varšavská smlouva tak daleko přesáhla rámec vojenské koalice, stala se významným orgánem pro koordinaci ekonomických a politických opatření. Tento závěr

potvrzují především poslední zasedání nejvyšších orgánů Varšavské smlouvy, která přinesla řadu podnětů pro řešení evropské bezpečnosti a mírového soužití národů.

V souladu s těmito fakty, nehledě již k ostatním politickým, ideologickým a ekonomickým zájmům, je upevňování vojenského spojení s SSSR a jednoty Varšavské smlouvy významným posláním zahraniční politiky všech účastnických států. V našich podmínkách vyjádřil jednoznačně tuto linii XIV. sjezd Komunistické strany Československa: „Trvalým základem zahraniční politické linie KSČ a

ČSSR, hlavní zárukou svobody, nezávislosti a socialistického vývoje naší vlasti jsou vztahy bratrské spolupráce, přátelství a pevného spojení se SSSR a ostatními socialistickými zeměmi. Sjezd ukládá ústřednímu výboru, aby vynaložil veškeré úsilí k dalšímu všestrannému rozvoji s bratrskými socialistickými zeměmi, k prohlubování jednoty socialistického společenství. ČSSR bude maximálně přispívat k soustavnému upevňování Varšavské smlouvy a iniciativně se podílet na prohlubování spolupráce a rozvíjení ekonomické integrace socialistických zemí v rámci RVHP“.⁴⁾

⁴⁾ Rezoluce XIV. sjezdu KSČ, XIV. sjezd KSČ Praha 25. 5.—29. 5. 1971, str. 585—586.